

TÜRKİYE'DEKİ DİL TARTIŞMALARI, THEODOR MENZEL VE SAMOYLOVIÇ'İN OSMANLI TÜRKÇESİ

Mustafa Atiker

- Alman Türklük Bilimi araştırmacısı Theodor Menzel, 1929 yılında Çekoslovakya Doğu Bilimi Enstitüsünün yayın organı *Archiv Orientální*'de yayımladığı bir yazısında Samoyloviç'in eserlerini ele alarak onları ayrı ayrı değerlendirmektedir. “Über die Werke des russischen Turkologen Samojlovič” [Rus Türklük Bilimi araştırmacısı Samoyloviç'in Eserleri Hakkında] başlıklı söz konusu yazıda; Samoyloviç'in özgün adı *Kratkaya učebnaja grammatika sovremennogo osmansko-tureckogo jazyka* olan Osmanlı Türkçesi konulu ders kitabını da Menzel, Almancaya *Kurze Schulgrammatik der jetzigen osmanisch-türkischen Sprache* biçiminde çevirip tanıtmıştır. *Türk Dili* dergisinin bu sayısında ilgili yeri Türkiye Türkçesine “Samoyloviç'in Ders Kitabı: Kısaca Çağdaş Osmanlı Türkçesi Dil Bilgisi Hakkında” başlığı altında çevirerek veriyoruz.

Burada Menzel'in Samoyloviç'le ilgili bazı dikkatlerinin Tanzimat Dönemi'nden Cumhuriyet Dönemi'ne, bugüne kadar süren dil tartışmalarında kimi zaman tasfiyecilik ve uydurmacılık gibi olumsuz adlarla da gündeme gelen Öz Türkçecilik fikrinin iktidarını sarsacak nitelikte olduğunu belirtelim. Konuyla ilgili cümlelerin özgün biçimi ve Türkiye Türkçesine çevirisi şöyle:

Seit den Zeiten der Nachbarschaft der Türken mit China erweist das Türkische sich niemals als rein und unvermischt, weder in lexikalischer noch in grammatischer, noch in lautlicher Beziehung. Besonders bunt ist das jetzige osmanische türkische Wörterbuch, das neben vereinzelt chinesischen (so: suç Sünde), iranisch-sogdischen und armenischen Wörtern, viele griechische, italienische, baltoslavische, französische, deutsche, englische, ungarische,

ČESKOSLOVENSKÝ ORIENTÁLNÍ ÚSTAV
V PRAZE

ARCHIV ORIENTÁLNÍ

JOURNAL OF THE
CZECHOSLOVAK ORIENTAL INSTITUTE, PRAGUE

EDITED BY

BEDŘICH HROZNÝ

IN COOPERATION WITH

J. BAKOŠ, J. ČERNÝ, J. DOBIÁŠ, A. GROHMANN, V. LESNÝ, F. LEXA,
A. MUSIL, O. PERTOLD, J. RYPKA, O. STEIN, F. TAUER, M. WINTERNITZ

VOL. I

WITH 14 PLATES AND 1 TABLE

1929

PRAHA, ORIENTÁLNÍ ÚSTAV
PARIS VIe, P. GEUTHNER, 13 RUE JACOB
BERLIN, REUTHER & REICHARD

CONTENTS

	Page
<i>To our readers</i>	1
<i>Grohmann A.</i> , Beiträge zur frühislamischen Kunstgeschichte (mit 6 Tafeln)	199
<i>Hrozný B.</i> , Narâm-Sin et ses ennemis d'après un texte hittite	65
— Ein babylonisch-hethitisches Omen	85
— Die Länder Churri und Mitanni und die ältesten Inder (mit einer Karte und einer Tafel)	91
— Weiteres zu den Ländern Churri und Mitanni: Das Land Maiteni	252
— L'invasion des Indo-Européens en Asie Mineure vers 2000 av. J.—C. (avec une carte)	273
— Hethiter und Griechen (mit einer Karte).	323
<i>Lesný V.</i> , The representation of Zarathushtra based on misunderstanding	251
<i>Lexa F.</i> , L'analyse littéraire de l'enseignement d'Amenemopet	14
— Réponse à la critique de M. W. Spiegelberg de mon « Papyrus Insinger »	111
— Dieu et les dieux dans l'enseignement d'Amenemopet	263
<i>Menzel Th.</i> , Über die Werke des russischen Turkologen Samojlovič	209
<i>Musil A.</i> , Personal qualities according to the Rwala Bedouins	3
<i>Pertold O.</i> , Foreign demons. A study in the Sinhalese demon worship	50
— A short Sinhalese ritual of seven steps	191
— The conception of the soul in the Sinhalese demon worship	316
— A singular Sinhalese mask in the collection of "Náprstkovo museum" in Prague (with one plate)	350
<i>Przeworski S.</i> , Die Lage von Pteria (mit einer Tafel)	312
<i>Rypka J.</i> , Über Sábíts romantisches Epos Edhem ü Hüamá (mit einer Tabelle)	147
— † Max Grünert	247
<i>Salač A.</i> , Griechen und Hethiter (mit zwei Tafeln)	344
<i>Stein O.</i> , The coronation of Candragupta Maurya	354
<i>Thureau-Dangin F.</i> , Wardum	271
<i>Wesselski A.</i> , Einstige Brücken zwischen Orient und Okzident	77
— Der Gott ausser Funktion	300
<i>Winternitz M.</i> , Ein internationales Institut für Buddhismusforschung	86
— Gothama the Buddha, what do we know of him and his teaching?	235
BOOK REVIEWS:	
<i>Andrews C. F.</i> , The Indian problem. Reviewed by <i>V. Lesný</i>	381
<i>Bhatnagar B. G.</i> , The co-operative organization in British India. Reviewed by <i>K. Haltmar</i>	261
<i>Catō Genchi</i> , The study of Shintō, the religion of the Japanese nation. Reviewed by <i>O. Pertold</i>	373
<i>Corpus inscriptionum chaldicarum</i> . Reviewed by <i>B. Hrozný</i>	374
<i>Dharmasena M.</i> , Saddharmaratnāvaliya. Reviewed by <i>O. Pertold</i>	88

albanesische und besonders viel arabische und persische Wörter in sich hält. [...]

Türkçe, Türklerin Çinlilerle komşuluk zamanından bu yana ne söz ne dil bilgisi ne de ses ilişkisi bakımından saf ve katışıksız bir dildir; böyle bir Türkçe hiçbir zaman var olmamıştır. Bugünkü *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* çok renklidir: İçinde tek tük Çince'den (günah anlamına gelen suç sözcüğünde olduğu gibi), İran-Soğdca dillerinden ve Ermeniceden kalma sözcükler olduğu gibi, birçok Yunanca, İtalyanca, Baltık-Slav dillerinden, Fransızcadan, Almancadan, İngilizceden, Macarcadan ve bir de sayısız bir hayli kabarık Arapça ve Farsçadan alıntı sözcükler barındırmaktadır.[...] ¹

Yukarıda Çince'den alıntı "suç" örneğinde olduğu gibi güncel dil içerisinde öz sanılan birçok sözcük, alıntı sözcük olarak karşımıza çıkabilir. Kuşkusuz Türk dili içerisinde "suç" sözcüğünün geçirdiği biçim ve anlam değişimlerini haritalandırmayı, bir başka deyişle suç sözcüğünün Türk dil tarihi içindeki macerasını anlatmayı -bugün kullandığımız "suç"la Menzel'in sözünü ettiği "suç" köken bağlamında bir ve aynı sözcük müdür? sorusuyla birlikte- bu işin uzmanlarına bırakmak zorundayız. Yine de üstte Osmanlı Türkçesi için söylenenlerden yola çıkarsak bir dildeki söz varlığını öz, üvey, yabancı gibi nitelermelerle açıklamanın bizi doğru sonuçlara götüremeyeceği açıktır. Konu kültür dili ve doğal dil bağlamında tartışılmadıkça eski diye atılan Arapça ve Farsça sözcüklerin yerine yenilerinin, ağırlıklı olarak 19. yüzyılda Fransızca ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngilizcelelerinin neden geçtiğini, dahası İngilizcenin Türkçeyi neden istila ettiğini anlayamayız. Menzel'in anlatımından -durumu şimdiye uyarlırsak- Samojloviç'in de aynı fikirde olduğunu çıkarabiliriz:

Trotz aller bisherigen Versuche und Bestrebungen, die osmanische Literatursprache zu vereinfachen und dem Geiste der Volksmassen anzupassen, bleibt doch nach wie vor die Sprache fast aller Literaturerzeugnisse mit einer unendlich großen Zahl unnötiger Fremdwörter belastet. Viele haben sich allerdings schon völlig eingebürgert.

Bugüne kadarki bütün, Osmanlı edebiyatının dilini yalınlaştırarak onu halk kitlelerinin ruhuna hitap edecek bir dile dönüştürme denemeleri ve çabalarına rağmen, ortaya çıkan edebiyat eserlerinin aşağı yukarı tümünde bir sürü gereksiz yabancı sözcükler kullanılmaktadır. Edebiyat dili eskiden olduğu gibi sayısız katlanılmaz bir büyüklüğe ulaşan bu yabancı sözcüklerin işgali/ağırlığı altında ezilmektedir.

1 "Über die Werke des russischen Turkologen Samojlovič", Archiv orientální: journal of the Czechoslovak Oriental Institute, Prague, C I, (Hazırlayan: Bedřich Hrozný vd), Prag 1929, s. 223.

Bunların birçoğu da -doğrusunu söylemek gerekirse- artık dile iyice yerleşmiş durumdadır.²

Sonuç olarak Osmanlı edebiyat dilindeki yenileşmenin “dili demokratikleştirme” olarak nitelenmesi de bize Samoyloviç’in Türkiye’deki yeni-eski sözcük, öz-yabancı sözcük gibi daha çok köken bilimi kaynaklı karşıtlamlar [antinomiler / çatışkılar] üzerinden yürüyen dil tartışmalarının çok ötesinde bir yerde durduğunu göstermektedir. Samoyloviç’in demokratikleştirilerek Avrupa’nın kültür düzeyiyle uyumlu hâle getirilen edebiyat dilinin çok geniş bir alana yayıldığını, diğer Türk edebiyat dillerini, Tatarca ve Özbekçeyi bile gittikçe daha fazla etkilediğini söylemesi,³ -Çağdaş Osmanlı Türkçesi adı altında gerçekte Türkiye Türkçesinin başlangıç dönemini anlattığını bilirsek- bizim için önemli ve sevindirici bir haberdir. Şimdi sizi asıl metinle baş başa bırakalım.

---

2 Aynı yer.

3 *age.*, s. 222-223.